

of education are analyzed; the subject of programs for experts in the field of assessing the quality of education are described; the main programs and modules of training leading consultants on the development of the education system in the Russian Federation are grouped.

The forms of implementing training programs capable of performing consulting services in the field of education can range from short (seminars, roundtables) and long term (up to 500 hrs.). The structure of training programs correlated with the shape of the implementation study (seminar, training courses, post-graduate studies).

Implementation of an expert in the field of education and training professionals – the experts in education raises important task before the Ukrainian education today as well as new specialists will be able to evaluate and further growth and ensure the quality of education in our country. Therefore the problem of selection of high-quality content of training material for training experts in the field of education is very important.

Keywords: education; expert in the field of education; expertise; manager of the quality of education; senior consultant of the education system.

Рецензенти

Сисоєва С. О. – д. пед. н., проф., чл.-коресп. НАПН України,
Галицька М. М. – канд. пед. н.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2015

Прийнято до друку 26.03.2015

УДК 37.013(438)

Ю. В. Гришук

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ

Розглянуто генезис розвитку освіти в Польщі; виявлено провідні тенденції та особливості розвитку освіти в Польщі на різних етапах історичного розвитку країни, які детерміновано особливими суспільно-політичними й соціально-економічними умовами; проаналізовано вплив суспільно-політичних і соціально-економічних факторів на формування і розвиток системи освіти в незалежній Польщі.

Ключові слова: освіта; педагогічна наука; педагогічна освіта; підготовка вчителів; шкільництво.

Вступ. Актуальні аспекти розвитку освіти в Польщі розглядали вітчизняні науковці за такими напрямками: розвиток музично-педагогічної освіти (Г. Ніколаї); розвиток вищих педагогічних шкіл (К. Бінницька); розвиток вищої освіти недержавної форми власності (М. Гавран); розвиток системи післядипломної педагогічної освіти (Л. Юрчук); розвиток університетської освіти та науки (В. Майборода, Н. Долгова); реформування освіти (А. Василюк, І. Ковчина); професійно-педагогічна підготовка майбутніх фахівців (С. Когут, В. Пасічник, Л. Польова, С. Каричковська, С. Деркач, Н. Шверун, В. Чичук та ін.); формування різних видів професійної компетентності у майбутніх фахівців (Л. Смірнова, О. Кучай, Л. Шевчук, О. Михальчук та ін.).

Розвиток освіти, етапи її модернізації вивчали польські науковці Ф. Анрушкевич, Ч. Банах, Т. Барський, К. Денек, Г. Квятковська, Я. Конопницький, Й. Кужма, К. Лех, Т. Левовицький, Р. Лепперт, Е. Ляска, С. Мешальський, Я. Морітз, Р. Мушкета, Е. Нероба, В. Оконь, М. Роцький, І. Шемпрух та ін.

Разом з тим, у дослідженнях вітчизняних і польських вчених ще не повною мірою висвітлено розвиток освіти в Польщі на різних історичних етапах розвитку країни: Польське Королівство (1025-1569), Річ Посполита (1569-1795), три поділи Речі

Посполитої (1772, 1793, 1795), Перша світова війна (1914-1918), Друга Річ Посполита (1918-1939), Друга світова війна (1939-1945), Польська Народна Республіка (1945-1989), відновлення демократичного устрою, вступ до ЄС (2004).

Мета статті – здійснити узагальнений історико-педагогічний аналіз розвитку освіти в Польщі.

Виклад основного матеріалу. Перші ознаки освітньої системи в Польщі датуються кінцем XI ст. Рішенням IV Вселенського Латеранського собору (1215) було запроваджено систему церковної католицької освіти (Савина А. К., 2012, с. 120). Перші школи такого типу з'являються у Кракові (1090), Познані (1153), Плоцьку (1206) і Вроцлаві (1212). До кін. XIII ст. у Польщі функціонувало 13 кафедральних і 14 монастирських шкіл.

З посиленням політико-економічної та адміністративної влади у Польщі на межі XIII-XIV ст., укріпленням її позицій у Європі виникла необхідність створення наукового центру для підготовки апарату державної влади та формування самовідомості нації. Відсутність у країні університету перешкождала підготовці вчителів та інших кадрів, необхідних для держави, що розвивається, а також уповільнювала процес християнізації язичницьких територій, заважала розширенню міжнародних зв'язків. Ідеологія

університету та його загальна концепція були погоджені з Папою Римським Урбаном V, який у 1363 р. погодив будівництво у Кракові університету (*Studium Generale*). Кінець XV ст. відзначається розквітом наукової і навчальної діяльності Краківського університету (факультети: права, медицини, вільних мистецтв, богослов'я).

У сер. XVI ст. завдяки розвитку церковно-приходських шкіл біля 1/4 чоловічого населення Польщі були писемними, вміли читати та рахувати. У 1519 р. Ян Лютранський відкриває у Познані Академію гуманістичного типу, доступну для усіх соціальних верств населення. Академія мала за мету підготовку молодого покоління до суспільного життя, продовжувала гуманістичні традиції, що відображались у вивченні латини, граматики, поезики, риторики та грецької мови.

У 1564 р. кардинал С. Хоузиус запрошує єзуїтів, котрі вважаючи себе авангардом воюючої церкви, не лише монополізували освіту, але й намагалися підкорити політичну владу в країні. На поч. XVII ст. у Польщі функціонувала 51 єзуїтська колегія із 20 тис. учнів. До моменту ліквідації ордену (до 1773 р.) кількість таких колегій збільшилася до 66, у них викладали 417 професорів (Bednarski S., 1933, s. 115). XVIII ст. відзначається модернізацією усієї системи освіти в Польщі.

Завдання реформувати існуючу систему освіти було покладено на Едукаційну комісію Польської Корони і великого Литовського князівства (1773) – державний орган, у компетенцію якого входило: розподіл фінансування, розробка освітніх нормативно-правових актів, управління школами, визначення напрямів навчально-виховної діяльності, підвищення кваліфікації учителів, підготовка навчально-методичних матеріалів (Szybiak L., 1973). Місія реформування полягала у створенні системи громадянського виховання, яка буде спроможна змінити менталітет польської шляхти, а також сформулювати у неї розуміння необхідності здійснення глибоких політичних реформ. Едукаційна комісія кодифікувала всі положення, що регулювали структуру шкільної системи, навчальні програми та обов'язки учителів. Акти Едукаційної комісії закріпили за Краківською академією (центр науки та підготовки педагогічних кадрів) статус Головної школи Корони, у підпорядкуванні якої знаходилися усі навчальні заклади Речі Посполитої. Увага комісії була зосереджена на розробці посібників, які б відповідали ідеології епохи Просвітництва.

Варто зазначити, що широку популярність у той час отримує робота Г. Пирамовича «Обов'язки учителя», яка відноситься до польської класичної педагогічної літератури.

На розвиток освіти у польських землях, приєднаних до країн-завойовників у кін. XVIII – сер. XIX ст., впливали не лише політичні події, характерні для Європи в цілому, але й перспективи економічного розвитку цих земель. У першій половині

XIX ст. на території Королівства Польського, включеного до складу Росії після Віденського конгресу, формування системи освіти відбувалося під впливом тенденцій економічного розвитку Королівства і його потреб в кадрах (Савина А. К., 2012, с. 132). Освітня політика, що проводилася активними учасниками Едукаційної комісії – С. К. Потоцьким, вихованцем *Collegium Nobilium*, прихильником впровадження філософії Просвітництва та її гуманітарних суспільних ідей, і С. Сташицем, автором проектів поєднання розвитку освіти з економічними потребами країни, була орієнтована на розвиток елементарної освіти та перетворення народної школи на фундамент системи просвіти.

Шкільний закон 1808 р. визначав правові та організаційні засади елементарної освіти, згідно з якими всі міські діти віком від 6 років і сільські – від 8 років були зобов'язані до 11-12 років відвідувати елементарну школу незалежно від віросповідання. У 1819 р. на території Королівства Польського вже функціонувала 851 елементарна школа, де займалися 21091 учнів (Piramowicz G., 1958, s. 64). Систему освіти в Королівстві очолював Варшавський університет, створений декретом Олександра I у 1816 р., а також ряд вищих навчальних закладів (технічних, медичних та правових), поява яких обумовлена швидким розвитком промисловості та попитом на кваліфіковані кадри. Середня школа відповідно до закону 1839 р. ставала доступною виключно для дітей шляхти, чиновників і буржуазії та переходила в підпорядкування центральній владі в Петербурзі. Шкільний закон 1851 р. здійснив повну уніфікацію польської та російської шкіл: обов'язковими були єдині навчальні програми, ідентичною була й структура середньої школи.

Розвиток освіти в Королівстві Польському в другій половині XIX ст. відбувався під впливом низки об'єктивних чинників – поразки Росії в Кримській війні (1853-1856), втрати міжнародного та внутрішнього престижу, нарощення революційної ситуації всередині самої імперії, які призвели до пом'якшення національного гніту та лібералізації відносин на території Королівства як способу запобігання чергового революційного вибуху серед польського населення. Увага педагогічних діячів того періоду була зосереджена на дискусії про функції та завдання окремих ланок шкільної системи, ролі вчителства, значенні позашкільного виховання.

У прийнятому в 1862 р. Законі про публічне виховання у Королівстві Польському знайшли відображення прогресивні тенденції освітньої політики європейських країн. Йшлося про загальнодоступність середньої освіти, про розширення мережі професійних шкіл та відновлення вищих навчальних закладів. Закон повертав польській школі національний характер, забезпечував їй автономію, ліквідував розпорядження уніфікувати систему освіти в Королівстві та Російській імперії,

підвищував соціальний статус сільського вчителя (Савина А. К., 2012, с. 134-135).

Розвиток польської школи у другій половині XIX ст. на території, приєднаної до Австрії, відбувався під впливом політичних змін, причиною яких була поразка Австрії у австро-німецькій війні (1866). Збереження єдності монархії вимагало внутрішніх реформ, які б надавали автономію захопленним народам, у тому числі і в сфері освіти. Як наслідок, був прийнятий Закон про національну мову викладання у народних і середніх школах (1867).

На поч. XX ст. центром педагогічної науки в Королівстві Польському була Варшава, де продовжували розвиватися ідеї епохи варшавського позитивізму, налагоджувалися контакти з європейською педагогічною думкою, відкривалися нові напрями педагогічних досліджень на основі сучасної методології. Великий внесок у розвиток педагогіки та психології належить Я. В. Давиду (1859–1914), який досліджував фактори розумового розвитку дитини («Розумові ресурси дитини», 1896), розвиток інтелекту («Інтелект, воля і здібність до праці», 1911), проблеми початкової освіти («Наука про речі», 1892), методологічні основи педагогіки («Про суть експериментальної педагогіки», 1912), особистість учителя і його підготовку («Про душу вчителя», 1912).

Після урядового маніфесту від 21 листопада 1918 р. та закону від 4 червня 1920 р. розпочалося формування національної системи шкільництва, функціонування якого мала забезпечити система педагогічної освіти вчителів. Її формування здійснювалося у процесі розвитку нормативно-правової бази і завершилося в передвоєнні роки на основі шкільного закону від 11 березня 1932 р. Підготовку учителів взяла у свої руки держава, хоч ця справа залишалася під впливом церкви і партій консервативного спрямування (Шемпрук І., 2001, с. 30-31). Формувалася професійна солідарність вчителів, зростав престиж професії.

Після завершення другої світової війни у підготовці вчителів у 1945-1947 рр. зберігалась довоєнна система, основною навчальною базою якої залишились університети та педагогічні ліцеї. Зміни у змісті професійної підготовки вчителів були не суттєвими, а законодавчу базу її складали лише модифіковані закони міжвоєнного періоду (Пасічник В. Р., 2001, с. 12-13).

У зв'язку з дефіцитом педагогічних кадрів уряд країни лібералізував вимоги щодо кваліфікації вчителів середніх загальноосвітніх шкіл, відкривши допуск до педагогічної діяльності, у так званий перехідний період, особам, які не мали відповідної педагогічної освіти. У 1946 р. були створені 3-х річні державні педагогічні інститути (*Wyższa szkoła pedagogiczna*), завдання яких полягало у підготовці вчителів для основних (*podstawowych*) шкіл. Важливу роль у підготовці вчителів відігравали: педагогічні курси для випускників загальноосвітніх гімназій та ліцеїв (з 1945 р.), державні вчительські

курси (з 1946 р.), педагогічні класи (з 1951 р.), районні комісії (з 1945 р.), кореспонденційні педагогічні ліцеї (з 1951 р.) (Шемпрук І., 2001). У 1970 р. розпочалася поступова ліквідація вчительських студій, яка завершилася у 1972 р. Замість них створено трирічні вищі вчительські школи, які у 1973-74 рр. були перетворені у вищі педагогічні школи (ВШП). ВШП повинна була гармонійно розвивати майбутніх вчителів та поєднувати завдання із навчання і виховання педагогічних кадрів, проводити науково-дослідну роботу, задовольняти суспільно-економічні потреби розвитку країни та науково-технічного прогресу. Вищі навчальні заклади повинні були стати центрами вдосконалення та підвищення кваліфікації вчителів. Процес навчання базувався на принципах інтеграції дидактики, наукових досліджень, творчої та практичної діяльності.

Позитивні тенденції 70-х років XX ст. в економіці та освіті нажаль виявились нестабільними (Бінницька К., 2012, с. 180-181). Економічні проблеми у промисловості країни, призвели до створення профспілки «Солідарність», частиною якої була «Вчительська Солідарність» – Крайова рада секції освіти і виховання «Солідарності», яка була створена у 1980 р. У Польщі розвиток системи педагогічної освіти на початку 80-х рр. характеризувався процесом регресу. Економічна криза в країні спричинила дефіцит педагогічних кадрів (майже 100 тис. учителів звільнилися з роботи).

У 1981/82 н. р. була проведена чергова реорганізація системи вищої освіти у Польщі, внаслідок якої було передбачено введення у педагогічних інститутах 5-ти річного терміну навчання, котрий функціонує і сьогодні. Розпочато підготовку за трьома педагогічними спеціальностями: шкільна педагогіка, опікунська педагогіка і культурно-освітня педагогіка. Важливою правовою основою з 1982 р. є Карта вчителя (*Karta nauczyciela*) зі змінами від 6 грудня 2007 року, яка регулює позицію професійного рівня вчителів.

Початок 90-х рр. XX ст. період суспільно-економічних криз та трансформації польського суспільства. Істотним наслідком «реформування устрою» для системи підготовки вчителів у вищих педагогічних навчальних закладах стали зміни у формах фінансування закладів. У 1990 р. було офіційно дозволено створювати недержавні вищі педагогічні школи – приватні навчальні заклади (Бінницька К., 2012, с. 183). Закон «Про шкільну вищу освіту» від 12 вересня 1990 р. надавав можливість введення у державних вузах оплати за надання деяких освітніх послуг (заочні і вечірні форми навчання, а також післядипломне навчання).

Після розвалу соціалістичної системи в системі освіти Польщі відбувається переорієнтація на освітні стандарти індустріально розвинутих країн Європи. Основними результатами реалізації реформи 1999 р. є: розроблення нової національної освітньої програми, децентралізація системи освіти, становлення нових типів навчальних закладів,

зміни в екзаменаційній системі та принципах формування змісту освіти (Громов Є. В., 2012, с. 15).

На початку ХХІ ст. Республіка Польща приєднується до Болонського та Брюгге-Копенгагенського процесів і вступає до ЄС (значний обсяг коштів ЄС спрямовує на фінансування освіти та науки), на державному рівні реалізуються стратегічні цілі, що є відображенням загальноєвропейської політики розвитку освіти.

Введення Болонської системи у Республіці Польщі насамперед здійснювалося з метою підняття рівня освіти в її університетах, а також підвищення їх конкурентоспроможності (Про Болонський процес і вищу освіту в Польщі. – [Електронний ресурс]). Для досягнення поставленої мети в напрямку Болонської угоди Польщею було здійснено ряд кроків, зокрема: у широку практику запроваджено використання Додатку до диплому (він включає у себе інформацію про навички, набуті під час навчання); розроблено систему дворівневої освіти; в оцінюванні досягнень студента запроваджено використання системи ECTS; популяризується просування мобільності польських студентів (головним чином в межах програми Erasmus); створено Державний Акредитаційний Комітет (РКА), який є відповідальним органом за якість навчання у польських ВНЗ.

Інтеграція Республіки Польщі у євроатлантичні та європейські структури відповідає новітнім вимогам сучасної національної і європейської історії, а також є невід'ємною подією у процесах світової інтеграції та глобалізації (Бінницька К., 2012, с. 183). У Європейському Союзі Республіка Польща прагне посісти місце провідної країни, жорстко відстоюючи свої державні інтереси. У даному напрямі активно розвивається і вища педагогічна освіта країни.

Висновки. Освіта Республіки Польщі як соціальний інститут склалася історично завдяки визначному впливу соціально-економічних та суспільно-політичних трансформацій та еволюціонувала відповідно до змін організації усієї суспільної життєдіяльності на різних історичних етапах розвитку країни. Функціонування освітніх закладів, як важливої складової системи освіти в країні, на різних історичних етапах мало свою специфіку. Оскільки, освітні заклади різних рівнів суттєво відрізнялися у змісті та формах організації навчання.

Еволюція системи освіти у Польщі відбувалася під впливом поєднання культурно-національних традицій та складного комплексу суспільно-політичних, соціально-економічних, внутрішніх і зовнішніх факторів.

Література

1. **Бінницька К.** Соціально-економічні трансформації в Республіці Польща у ХХ столітті – чинник розвитку системи вищої педагогічної освіти в країні / К. Бінницька // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2012. – Вип. 42. – С. 176-185.
2. **Громов Є. В.** Сучасні тенденції розвитку професійної технічної освіти у Польщі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Є. В. Громов. – Вінниця, 2010. – 22 с.
3. **Пасічник В. Р.** Система підготовки вчителя історії у Польщі (80-90-ті роки ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. Р. Пасічник. – К., 2001. – 16 с.
4. **Про Болонський процес і вищу освіту в Польщі** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/875.html>
5. **Савина А. К.** Национальные традиции и исторические особенности развития образования в Польше (XI – начало XX вв.) / А. К. Савина // Историко-педагогический журнал. – 2012. – № 2. – С. 119-140.
6. **Шемпрух І.** Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918-1999 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Іоланта Шемпрух. – К., 2001. – 44 с.
7. **Bednarski S.** Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego / S. Bednarski. – Krakow: Wrocław, 1933. – 227 s.
8. **Piramowicz G.** Powinności nauczyciela oraz wybor mow i listow / G. Piramowicz. – Wrocław; Krakow: Ossolineum, Wydawnictwo PAN, 1958. – 198 s.
9. **Szybiak L.** Szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Ksiestwie Litewskim / L. Szybiak. – Wrocław: Polska Akademia Nauk, Pracownia Dziejow Oswiaty, 1973. – 599 s.

References

1. **Binnyska, K.** (2012). Socio-economic transformations in Republic of Poland in XX century is a factor of development of the system of higher pedagogical education in a country. *Psycholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly*, 42, 176-185 (in Ukrainian).
2. **Hromov, Ye. V.** (2010). Modern trends in vocational education in Poland. Extended abstract of candidate's thesis. *Vinnitsia*, 22 (in Ukrainian).
3. **Pasichnyk, V. R.** (2001). The system of preparation of history teachers in Poland (80-90th XX of century). Extended abstract of candidate's thesis. *K.*, 16 (in Ukrainian).

4. **About Bologna process and higher education in Poland.** Retrieved from: <http://www.osvita.org.ua/articles/875.html> (in Ukrainian).
5. **Savina, A. K.** (2012). National traditions and historical features of the development of education in Poland (XI - the beginning of the twentieth century). *Istoriko-pedagogicheskij zhurnal*, 2, 119-140 (in Russian).
6. **Shemprukh, I.** (2001) Trends in the teacher education teachers in Poland (1918-1999). Extended abstract of Doctor's thesis. K., 44 (in Ukrainian).
7. **Bednarski S.** Upadek i odrodzenie szkol jezuickich w Polsce. Studium z dziejow kultury i szkolnictwa polskiego / S. Bednarski. – Krakow: Wrocław, 1933. – 227 s. (in Polish).
8. **Piramowicz G.** Powinnosci nauczyciela oraz wybor mow i listow / G. Piramowicz. – Wrocław; Krakow: Ossolineum, Wydawnictwo PAN, 1958. – 198 s. (in Polish).
9. **Szybiak L.** Szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Ksiestwie Litewskim / L. Szybiak. – Wrocław: Polska Akademia Nauk, Pracownia Dziejow Oswiaty, 1973. – 599 s. (in Polish).

Гришук Ю. В. ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ПОЛЬШЕ

В статье рассмотрено генезис развития образования в Польше; выявлены ведущие тенденции и особенности развития образования в Польше на разных этапах исторического развития страны, детерминированы особыми общественно-политическими и социально-экономическими условиями; проанализировано влияние общественно-политических и социально-экономических факторов на формирование и развитие системы образования в независимой Польше.

Ключевые слова: образование; педагогическая наука; педагогическое образование; подготовка учителей; учительство.

Hryshchuk Y. HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ANALYSIS OF EDUCATION IN POLAND

The article examines the genesis of education in Poland; analyzed the impact of socio-political and socio-economic factors on the formation and development of education in independent Poland; identified key trends and characteristics of education in Poland at various stages of historical development.

Evolution of education in Poland took place under the influence of a combination of cultural and national traditions and complex socio-political, socio-economic, internal and external factors, including: obtaining state independence of Poland and the resulting need for education of citizens able to maintain and establish it; changes in the ideological orientation of Polish society that influenced the formation of educational and pedagogical priorities; phased implementation of universal compulsory education to the extent of primary school; the need to rebuild their shattered during the War of the economy, the association of Polish society around the idea of building a socialist state; transformation of the social system in 90 years, building a democratic system and open society, based on the realization of human rights and civil liberties, the transition from democracy to participatory democracy representation; transition from centralized to the state social market economy; changes in social consciousness and social position; integration processes of state and public institutions of the European Union; the increasing role of culture in shaping the image of the future, national, European and global identities; enhance the role of science, of scientific research results into practice.

Keywords: education; education science; magisterium; pedagogical education; teacher training.

Рецензенти

Сисоєва С. О. – д. пед. н., проф., чл.-коресп. НАПН України,
Побірченко Н. А. – д. психол. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2015

Прийнято до друку 26.03.2015